

KINGA SARAD-DEĆ

WOLONTARIAT JAKO FORMA AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ OSÓB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

Przełom XX i XXI wieku związany z przemianami politycznymi, ekonomicznymi i społecznymi przyczynił się do konieczności poszukiwania nowych sposobów rozwiązywania trudności i wyzwań, jakie te zmiany wywołały zarówno wśród środowisk lokalnych, jak i w szerszej perspektywie integracji europejskiej i światowej. Na gruncie krajowym przemiany te związane były z dwoma szczególnie dynamicznymi procesami: kształtowaniem się nowej perspektywy polityczno-ekonomicznej w warunkach demokratycznych oraz akcesją Polski do Unii Europejskiej. Perspektywa ta stała się źródłem wielu przemian w obszarze gospodarczym, politycznym czy ekonomicznym. Przemiany te związane były z koniecznością otwarcia się obywateli na nowe dla nich trendy i standardy funkcjonowania społecznego. Jednym z elementów tworzenia się społeczeństwa obywatelskiego stało się przewartościowanie idei wolontariatu. Działalność dobroczynna, prowadzona bez wynagrodzenia, pomimo że w formie nieinstytucjonalnej była szeroko rozpowszechniona i zakorzeniona w kulturze polskiej (nastawienie na udzielanie pomocy i rozwiązywanie problemów w kręgu rodziny i znajomych), miała niekorzystne konotacje – w odbiorze społecznym inicjatywy odgórne o takim charakterze silnie związane były z funkcjonującym w państwie komunistycznym czynem spo-

tecznym, co nie stanowiło podatnego gruntu dla krzewienia popularnej w innych państwach wspólnoty działalności wolontarystycznej.

Żywiolowość przemian społecznych i gospodarczych przełomu wieków przyczyniła się do ujawnienia wielu problemów socjalnych, w tym do poszerzaniu się grupy osób potencjalnie zagrożonych wykluczeniem społecznym i tych, którzy już społecznie zostali wykluczeni z którejś z płaszczyzn. Pomoc ze strony państwa jest często niewystarczająca w odniesieniu do przeciwdziałania zjawisku bezrobocia, wobec problemów rodzin dysfunkcyjnych i patologicznych, problemów osób niepełnosprawnych i starszych. Rozwiązaniem tych problemów zajmują się instytucje rządowe, lecz wiele z obszarów wspieranych jest przez tworzone oddolnie alternatywne inicjatywy i organizacje, tj. stowarzyszenia, fundacje, grupy wsparcia i inne formy pozarządowej działalności, w tym działalności wolontarystycznej. Organizacje pozarządowe jako niezależne finansowo oraz merytorycznie (często u podstaw ich działalności leżą odmienne idee, zasady i metody pracy, niż te obowiązujące w instytucjach rządowych) mogą wspierać działalność przeciwwykluczeniową oraz wypełniać luki w obszarach, w których państwo nie podejmuje lub podejmuje niewystarczającą aktywność¹. Inicjatywy tworzone oddolnie często jako pierwsze ujawniają problemy, które występują w środowisku, i dzięki oddzielnemu finansowaniu i mniej sformalizowanym strukturom mają szansę na szybszą reakcję². Aktywność organizacji pozarządowych uwidacznia się we wszystkich sektorach: w polu oświatowym i edukacyjnym działa około 41% wszystkich organizacji, w obszarze pomocy społecznej, samopomocy i działalności charytatywnej – 29,6%, podobny procent wspiera ochronę zdrowia i rehabilitację, 23,6% prowadzi działalność w dziedzinie kultury i sztuki, 21,5% to wsparcie ochrony środowiska i ekologii³. Osoby podejmujące aktywność lub pracę, za którą nie otrzymują wynagrodzenia, a którą wykonują na rzecz jakiejś sprawy, idei lub w celu społecznego dobra – czyli wolontariusze, są bardzo ważną częścią działalności organizacji pozarządowych, a w wielu przypadkach to właśnie oni stanowią podstawę funkcjonowania organizacji. Formy i zasięg ich działalności są zróżnicowane

---

¹ E. L e ś, *Nowe tendencje w polskiej polityce społecznej*, „Polityka Społeczna” 1991, nr 1, s. 8.

² Z. Z a w a d z k i, *Organizacje pozarządowe formą aktywności społecznej*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2001, nr 3, s. 21.

³ D. P i e ń k o w s k a, Y. W e j c m a n, *Wolontariat – nowe spojrzenie na pracę socjalną*, Warszawa: Boris 1996, s. 7.

terytorialnie, uwarunkowane tradycjami, sytuacją polityczno-gospodarczą danego państwa oraz zależne są od czynników społeczno-demograficznych.

Raport międzynarodowej organizacji CEV zwraca uwagę, że działalność wolontariuszy obecna jest we wszystkich obszarach działalności UE i łączy się ze wszystkimi obszarami polityki UE. Na szczególną uwagę zasługują zaś takie dziedziny aktywności społecznej, jak: zatrudnienie, pomoc socjalna, wyrównywanie szans, edukacja, wzrost mobilności społecznej, rozwój społeczeństwa informacyjnego. Wyrazem uznania dla działalności wolontarystycznej był obchodzony w 2011 r. we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej Europejski Rok Wolontariatu Promującego Aktywność Obywatelską⁴. Istotne jest, że rok ten, przypadający pomiędzy obchodzonym wcześniej Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym oraz obchodzonym w 2012 r. Europejskim Rokiem Aktywności Osób Starszych i Solidarności Między Pokoleniami, wpisywał się w ciąg lat tematycznych, zwracających uwagę na istotne i aktualne zagadnienia społeczne, z jakimi mierzy się współczesna Europa.

1. BEZROBOTNA MŁODZIEŻ JAKO GRUPA SZCZEGÓLNI NARAŻONA NA WYSTĄPIENIE ZJAWISKA WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO

Jednym z obszarów, w których wolontariat odgrywa istotną rolę, jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Definiując za Narodową Strategią Integracji Społecznej (określenie wypracowane w ramach prac Grupy II Zespołu Zadaniowego ds. Reintegracji Społecznej), za wykluczenie społeczne uznać należy „[...] sytuację uniemożliwiającą lub znacznie utrudniającą jednostce lub grupie, zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób”⁵. Definicja ta wskazuje na trzy warunki zaistnienia wykluczenia, czyli sytuację wykluczającą (rozumianą jako splot czynników i/lub warunków wykluczających – „co wyklucza?”), jednostkę wy-

---

⁴ Decyzja Rady z dnia 27 listopada 2009 r. w sprawie Europejskiego Roku Wolontariatu Propagującego Aktywność Obywatelską (rok 2011), (2010/37/WE).

⁵ R. S z a r f e n b e r g, *Raport końcowy Grupy II Zespołu Zadaniowego ds. Reintegracji Społecznej*, Warszawa 2003, s. 9 – <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/raportNSIS.pdf> [dostęp: 11 września 2013].

kluczoną (czyli osobę lub grupę, która znajduje się w sytuacji wykluczającej – „kto jest wykluczony?”) oraz zgodne z prawem funkcjonowanie w społeczności (rozumiane jako korzystanie z zasobów publicznych i zabezpieczenie swojej egzystencji – „co lub kto wyklucza?”). Obszarem badań na tej płaszczyźnie jest więc nie tylko wskazanie na grupy obciążonych ryzykiem wykluczenia lub grupy wykluczonych, lecz również poszukiwanie uwarunkowań i procesów leżących u podstaw takiej sytuacji. Wykluczenie społeczne rozpatrywać należy zatem w kategoriach braku uczestnictwa, uczestnictwa niepełnego lub niezdolności do uczestniczenia w istotnych aspektach życia społecznego, uwzględniającego wymiar relacji społecznych oraz wymiary gospodarczy, polityczny i kulturowy. Przyjęcie tak szerokiej definicji pojęcia wykluczenia społecznego powoduje trudność w precyzyjnym określeniu kategorii osób, które można zakwalifikować do grupy osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem. Zarówno w dokumentach strategicznych Wspólnoty Europejskiej, jak i w prawodawstwie i praktyce polskiej⁶ istnieją grupy uznawane za szczególnie narażone na wystąpienie tego zjawiska. Za główne powody wykluczenia jednostki z życia społecznego uważa się biedę (oraz ubóstwo), niepełnosprawność i pozostawanie bez zatrudnienia. Wykluczenie spowodowane brakiem pracy jest szczególnie widoczne wśród osób bezrobotnych do 25. roku życia, bezrobotnych powyżej 50. roku życia, osób bez kwalifikacji zawodowych oraz doświadczenia na rynku pracy⁷. Szczególnie trudna wydaje się sytuacja osób młodych, które po ukończeniu kształcenia nie podejmują zatrudnienia. Cele, jakie stoją przed Unią Europejską (wyznaczone m.in. w dokumencie EUROPA 2020⁸), określone jako „[...] inteligentny trwały i sprzyjający włączeniu społecznemu wzrost gospodarczy”, nie są możliwe do realizacji bez aktywnego udziału zawodowego osób młodych, zaś

---

⁶ Kategorie osób wykluczonych określone są m.in. w: art. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej, art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym.

⁷ Art. 49 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2008 r., Nr 69, poz. 415, j.t.

⁸ W przyjętej w marcu 2010 r. Strategii Europa 2020 Unia Europejska określiła szereg celów w zakresie polityki rynku pracy: 75% ludności w wieku od 20. do 64. lat powinno mieć zatrudnienie, odsetek młodych ludzi niekończących szkoły podstawowej nie powinien przekraczać 10%, 40% młodzieży powinno ukończyć studia wyższe, liczba osób zagrożonych biedą powinna zmniejszyć się o 20 mln. Cele te pokazują, jakie problemy na rynku pracy Komisja Europejska uważa za najważniejsze. Strategia realizuje trzy priorytety: rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacyjności, rozwój zrównoważony, rozwój włączający – gospodarka o wysokim zatrudnieniu, dająca spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

jak wynika z danych EUROSTAT (2012)⁹, aż 21% młodzieży mieszkającej na terenie Wspólnoty Europejskiej to osoby pozostające bez zatrudnienia. Wyzwania, jakie stają przed osobami młodymi na europejskich rynkach pracy, to m.in. konieczność posiadania wysokich kwalifikacji, zdolność do adaptacji i innowacji oraz mobilność. Trudności, przed jakim stają osoby młode, to również brak doświadczenia zawodowego oraz utrudnione możliwości w zakresie pozaszkolnych form edukacyjnych. Analiza sytuacji osób młodych na rynku pracy pozwala na wprowadzenie kategorii NEETs (ang. *not in employment, any education and training*)¹⁰, która oznacza grupę osób niezatrudnionych, nieuczących się i „niekształących się”. Przy założeniu, że aktywność zawodowa (rozumiana jako praca lub kształcenie się) jest koniecznością życiową człowieka, wynikającą z faktu, że pozwala zaspokoić nie tylko potrzeby materialne jednostki, ale również zapewnić jej pełne uczestnictwo w życiu wspólnotowym danego społeczeństwa, osoby określane kategorią NEETs są w sposób szczególnie narażone na wystąpienie zjawiska wykluczenia społecznego. Stan bezrobocia przyczynia się do wielu niekorzystnych procesów, które odciskają się piętnem nie tylko na gospodarce, możliwościach rozwojowych państwa czy dobrobycie społecznym, ale przede wszystkim na sytuacji osoby, której problem dotyczy. Zagrożenia dla rozwoju jednostki są wielowymiarowe i mogą prowadzić do całkowitego zepchnięcia jej poza główny nurt życia społecznego. Aktywność zawodowa osoby to bowiem nie tylko działalność społeczna, ale przede wszystkim procesy dotyczące przemian samego człowieka, co podkreśla m.in. Jan Paweł II: „[...] przez pracę człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowując ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowieka, a także poniekąd bardziej staje się człowiekiem”¹¹.

Młodzież należąca do kategorii NEETs podlega szczególnie wysokiemu ryzyku ekskluzji społecznej, gdyż pozbawiona jest głównych możliwości stymulacji, pozbawiona jest również wpływu instytucji i procesów pozwalających na rozwijanie się kompetencji społecznych i obywatelskich, na kształtowanie się postaw życiowych, jak również na nabywanie bądź aktualizację umiejętności niezbędnych na rynku pracy. Czynnikiami potęgującymi tę niekorzystną społecznie sytuację mogą stać się dodatkowo: niepełnosprawność (zwiększa ryzyko wykluczenia o 40%), pochodzenie migracyjne

---

⁹ www.eurostat.ec.europa.eu

¹⁰ Young people and NEETs in Europe: first findings, Eurofound.

¹¹ J a n P a w e ł II, Encyklika *Laborem exercens*, s. 9.

(ryzyko większe o 70%), niski poziom wykształcenia, zamieszkanie na terenach peryferyjnych, bezrobocie rodziców, rodzina dysfunkcyjna¹². Wysokie bezrobocie wśród osób młodych (do 25. roku życia) stanowi więc poważny problem społeczny – niekorzystne skutki takiej sytuacji można zaobserwować na poziomie życia rodzinnego, społecznego, ekonomicznego i politycznego. Aby zapobiegać temu zjawisku i łagodzić skutki jego wystąpienia, konieczne staje się uruchamianie wszystkich instrumentów przewidzianych ustawowo oraz wdrażanie wypracowanych na płaszczyźnie europejskiej modeli i narzędzi przeciwwykluczeniowych.

2. ROLA WOLONTARIATU W PROCESIE AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ OSÓB MŁODYCH

Aktywizacja zarówno społeczna, jak i zawodowa stanowi istotny element działań zmierzających do przeciwdziałania procesom marginalizacji. Podejmowane przez Unię Europejską oraz realizowane na poziomie poszczególnych państw członkowskich inicjatywy podkreślają nadrzędną rolę pracy zawodowej, której posiadanie z jednej strony pozwala na zapobieganie wystąpienia zjawiska wykluczenia, z drugiej zaś stanowi istotny element pozwalający na włączanie osób wykluczonych do głównego nurtu życia społecznego. Osoby młode, które po ukończeniu kształcenia obowiązkowego¹³ pozostają w sytuacji braku zatrudnienia, są postrzegane jako grupa szczególnie narażona na ryzyko wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego. Grupa ta wskazywana jest jako wyjątkowo zagrożona również w realizowanym ze środków Unii Europejskiej Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki. Zarówno w działaniach podejmowanych w ramach Priorytetu VI, jak i Priorytetu VII¹⁴ podejmowane są działania przeciwwykluczeniowe skierowane do tej grupy osób, a zmierzające do wzmożonej aktywizacji zawodowej tej kategorii osób – w obu tych priorytetach wyrównywanie szans osób młodych traktowane jest jako szczególnie istotny cel integracji społecznej. Zwiększenie zatrudnienia wśród młodych osób bezrobotnych (w przedziale wiekowym

---

¹² M. P a ń k ó w, *Młodzi na rynku pracy. Raport z badania*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych 2012, s. 13.

¹³ Obowiązek nauki w polskim systemie kształcenia trwa do 18. roku życia.

¹⁴ Priorytet VI PO KL – *Rynek pracy otwarty dla wszystkich*, Priorytet VII PO KL – *Promocja integracji społecznej*.

15-24 lata) stanowi drugi z celów Priorytetu VI¹⁵. Realizacja tego celu odbywa się poprzez działania ułatwiające osobom młodym wejście na rynek pracy – objęcie ich różnorodnymi formami wsparcia oraz programami aktywizującymi. Wśród takich form wsparcia znajdują się m.in.: pośrednictwo pracy, doradztwo zawodowe, staże, praktyki zawodowe, szkolenia, subsydiowane zatrudnienie oraz wsparcie finansowe przeznaczone na podjęcie działalności gospodarczej. Osoby, które podejmują udział w programach aktywizujących realizowanych w ramach tego priorytetu, mogą otrzymać również wsparcie doradczo-szkoleniowe. Różnorodne programy z tego obszaru pozwalają na skuteczny rozwój instrumentów wsparcia, wczesną identyfikację potrzeb młodych ludzi, co pozwala na skuteczniejsze planowanie własnego rozwoju zawodowego. Realizacja celu, jakim jest wzrost zatrudnienia wśród osób młodych, odbywa się również poprzez upowszechnianie elastycznych form zatrudnienia oraz alternatywnych metod organizacji pracy, tworzenie zachęt dla pracodawców (m.in.: systemy szkoleń ściśle dostosowanych do potrzeb danego przedsiębiorstwa, staże), a także wspieranie wolontariatu jako „etapu przejściowego prowadzącego do podjęcia zatrudnienia oraz umożliwiającego zdobycie doświadczeń zawodowych”¹⁶.

Programy przeciwdziałania bezrobociu opierają się na dwóch typach podejmowanych działań, są to: programy pasywne¹⁷, które pełnią funkcję osłonową i zmirzają nie do likwidacji zjawiska, lecz do łagodzenia skutków bezrobocia, oraz programy aktywizujące osoby bezrobotne, które zwiększają szanse uzyskania pracy. Działania skierowane na wsparcie osób młodych na rynku pracy skoncentrowane są z jednej strony na ustawicznym podnoszeniu kwalifikacji zawodowych, z drugiej zaś na umożliwieniu zdobycia pierwszych doświadczeń zawodowych. Jak wynika z analizy relacji pomiędzy rynkiem pracy a systemem szkolnym, nie są one kompatybilne, bowiem zaledwie 43% absolwentów szkół ponadgimnazjalnych podejmuje swoją pierwszą (i kolejne)

---

¹⁵ Cel szczegółowy 1: zwiększenie zasięgu oddziaływania Aktywnej Polityki Rynku Pracy; cel szczegółowy 3: zmniejszenie bezrobocia wśród osób znajdujących się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy (kobiet, osób długotrwale bezrobotnych, osób niepełnosprawnych, osób bezrobotnych zamieszkujących na obszarach wiejskich) – za: Program Operacyjny Kapitał Ludzki, przyjęty Decyzją Komisji z dnia 28 września 2007 r. (publikacja Ministerstwa Rozwoju Regionalnego).

¹⁶ Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa: Departament Zarządzania Europejskim Funduszem Społecznym 2008, s. 188.

¹⁷ Do działań w tym typie programów zalicza się m.in. zasiłki dla osób bezrobotnych, wcześniejsze emerytury, zasiłki przedemerytalne.

pracę zgodnie z uzyskanym wykształceniem¹⁸. Pierwszy z nurtów wsparcia, czyli system szkoleń, kursów oraz przekwalifikowań, pozwala młodym osobom pozostającym bez zatrudnienia na dostosowanie swoich kwalifikacji do potrzeb rynku pracy lub do oczekiwań konkretnego pracodawcy. Drugim kierunkiem działań jest pomoc w zakresie nabywania niezbędnego doświadczenia zawodowego. Młodzież może podejmować praktyki zawodowe, nieodpłatne lub płatne staże zawodowe, jak również może poznać pracę w danym przedsiębiorstwie czy organizacji dzięki wolontariatowi.

Wolontariat jest jednym ze sposobów zdobywania doświadczeń zawodowych. Przyjęcie takiej perspektywy powoduje jednak swoiste wypaczenie tego terminu, który pierwotnie odnosił się do działań skierowanych na pomoc innym osobom, dobrowolną, nieodpłatną i mającą za cel przyniesienie korzyści głównie osobie, której ta pomoc jest udzielana¹⁹. Definiując pojęcie wolontariatu, aż 62% Polaków stwierdza, że jest to dobrowolna, nieodpłatna praca na rzecz instytucji publicznych (szpitali, ośrodków pomocy społecznej, przychodni itp.), organizacji pozarządowych – 54%, zaś 49% rozumie pod tym pojęciem udział w zbiórkach pieniędzy, wsparcie finansowe. W badaniach tych pojawia się jednak niezwykle niekorzystny aspekt postrzegania wolontariatu, który wskazuje na używanie tego terminu oraz idei w zamierzeniach niemających wiele wspólnego z ideą dobrowolnego zaangażowania w cel społecznie szczytny. Niekorzystny obraz wolontariatu wśród Polaków to m.in. postrzeganie go jako nieodpłatnej pracy w charakterze stażysty lub praktykanta z nadzieją na przyszłą pracę (aż 16% badanych) oraz praca za darmo poza godzinami pracy (11%)²⁰. Mylne utożsamianie wolontariatu ze stażem, praktykami zawodowymi lub pracą ponadwymiarową odzwierciedla jednak rzeczywistość, z jaką stykają się młodzi ludzie w realiach otwartego rynku pracy. Do traktowania wolontariatu jako etapu kariery zawodowej przyczyniła się ustawa z 2003 r. o działalności publicznej i wolontariacie²¹,

---

¹⁸ P a ń k ó w, *Młodzi na rynku pracy*, s. 39.

¹⁹ Definicja: wolontariatem jest nieodpłatna, dobrowolna praca świadczona na rzecz osób niezajomych (spoza rodziny lub najbliższego grona przyjaciół, sąsiadów), środowiska naturalnego, społeczeństwa lub społeczności lokalnej, podejmowana indywidualnie lub w ramach organizacji, lub instytucji publicznej, za: J. H o p k i n s, *International Labour Office, Manual on the Measurement of Volunteer Work*, Geneva 2010.

²⁰ Komunikat z badań: *Młody, bogaty, wykształcony, religijny – mit polskiego wolontariusza*, CBOS, BS/63/2011, Warszawa 2011, s. 9.

²¹ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2010 r., Nr 234, poz. 1536, nowelizacja od 1 stycznia 2013.

która definiowała wolontariat również jako instrument rynku pracy przygotowujący do rozpoczęcia pracy zawodowej (aktywność mniej sformalizowana niż praktyka zawodowa czy staż). Praca w charakterze wolontariusza w wielu środowiskach jest nadal postrzegana przez osoby młode jako sposób na zdobycie doświadczenia w kontekście przyszłej pracy w danym przedsiębiorstwie, organizacji. Osoby młode pracują nieodpłatnie na rzecz potencjalnego pracodawcy i w ten sposób próbują zwiększyć swoje szanse na zatrudnienie²².

Aktywizacja młodych osób bezrobotnych poprzez wolontariat rozumiana może być więc na różne sposoby. Postrzeganie takiego zaangażowania jako szansy na uzyskanie pracy i rozwój kariery zawodowej wiąże się również z innymi korzyściami, tj. wzmocnienie własnych kompetencji, szansa na nawiązanie nowych kontaktów biznesowych, możliwość samorealizacji, wzrost poczucia własnej wartości. Działania w zakresie aktywizacji zawodowej podejmowane jako wolontariat, pod warunkiem właściwego prowadzenia i nadzoru, przyczyniają się w sposób znaczący do zwiększenia szans osób młodych na zatrudnienie na europejskich i lokalnych rynkach pracy, jednak niosą one również ryzyko nadużyć i nadinterpretacji ze strony pracodawców. Rozróżnienie pomiędzy wolontariatem a nieodpłatną pracą na rzecz przyszłego pracodawcy jest niekiedy trudne, może to dawać otwartą drogę do wykorzystywania osób znajdujących się w sytuacjach trudnych, zagrożonych wykluczeniem zawodowym (lub społecznym). Fakt, że praca wolontariusza jest nieodpłatna, nie oznacza bowiem, że jest to bezpłatny pracownik – nie może on zatem pracować w zastępstwie pracowników etatowych, nie może wykonywać czynności, których nie chce wykonywać. Praca wolontariusza rozumiana jako element zdobywania doświadczenia zawodowego powinna opierać się na opracowanym specjalnie do takiej sytuacji planie rozwoju – projekcie, który wyznacza określone zadania, jakie stają przed wolontariuszem, czas pracy, zakres odpowiedzialności oraz zakłada konkretne cele, które będą osiągnięte dzięki realizacji projektu.

Przyjęty w polskim prawodawstwie model funkcjonowania wolontariatu pozwala na traktowanie go jako aktywności zbliżonej do aktywności zawodowej (regulacja na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie i przepisów kodeksu cywilnego). Wolontariusz ma prawnie zagwarantowane prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków wykonywania świadczeń, informacji o ryzyku dla zdrowia i bezpieczeństwa zwią-

---

²² Zob. G. M a k o w s k i, *U progu zmian. Pięć lat ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie*, Warszawa: ISP 2008.

zanym z wykonywanymi świadczeniami oraz o zasadach ochrony przed zagrożeniami, jak i pokrywania kosztów podróży służbowych i diet, przysługują mu również uprawnienia do świadczeń zdrowotnych²³ oraz ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków. Istotny dla osób pozostających w grupach wysokiego ryzyka wystąpienia zjawiska wykluczenia społecznego jest również fakt, że zaangażowanie w działania wolontarystyczne nie pozbawia osoby bezrobotnej prawnego statusu bezrobotnego²⁴.

Integracja europejska otwiera przed osobami młodymi różnorodne możliwości nabywania doświadczeń zawodowych i społecznych – wśród możliwości tych na szczególną uwagę zasługują działania podejmowane w ramach wolontariatu. Unia Europejska dostrzega szczególną rolę wolontariatu w budowaniu spójności społecznej oraz w polityce młodzieżowej. Najbardziej rozpowszechnionymi akcjami są: Wolontariat Europejski EVS (realizowany w ramach programu operacyjnego „Młodzież w działaniu”), Program Wolontariuszy Narodów Zjednoczonych (United Nations Volunteers – UNV) oraz Wspólnoty Camphill. Do głównych założeń Wolontariatu Europejskiego należy zapewnianie młodym ludziom warunków do pozaformalnej nauki w kontekście interkulturowym, która ułatwia ich integrację społeczną, zachęca do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym; zwiększanie szans znalezienia pracy zarobkowej; stwarzanie możliwości wyrażenia solidarności z innymi ludźmi i wspieranie rozwoju społeczności lokalnych, zachęcanie do tworzenia nowych grup partnerskich oraz wymiany doświadczeń i sprawdzonych praktyk między partnerami²⁵. Dzięki działaniom podejmowanym w ramach tej inicjatywy młodzież ze wszystkich państw członkowskich zyskuje możliwość rozwoju osobistego oraz zawodowego, pomagają one jednocześnie w urzeczywistnianiu ideału Europy mobilnej, otwartej na wielokulturowość i rozwój potencjału obywatelskiego.

Wolontariat jest rodzajem zaangażowania obywatelskiego, które działa dwukierunkowo – jest niezwykle istotny zarówno dla osób, które bezpośrednio otrzymują w ten sposób pomoc, a jednocześnie przynosi wymierne ko-

---

²³ Na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz. U. z 2004 r., Nr 210, poz. 2135 z późn. zm.

²⁴ Art. 2 ust. 2 pkt 1 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r., Dz. U. z 2008 r., Nr 69, poz. 415 z późn. zm.

²⁵ Decyzją nr 1719/2006/WE z dnia 15 listopada 2006 r. Parlament Europejski i Rada przyjęli program „Młodzież w działaniu” na lata 2007-2013, który wprowadził ramy prawne umożliwiające wspieranie działań w zakresie edukacji pozaformalnej młodzieży – Dz. U. C 311 z dnia 19 grudnia 2009, s. 33-40.

rzyści osobom, które pomocy tej udzielają. Terapeutyczna rola wolontariatu powinna więc zostać doceniona w obszarze rozwoju polityki publicznej poszczególnych krajów i w rozwiązywaniu problemów społecznych. Wolontariat w bezpośredni sposób przyczynia się do budowania kapitału społecznego. Uznać można, że jest on także skuteczną metodą rozwiązywania problemów społecznych, szczególnie dzięki zaangażowaniu osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych czy osób starszych) stanowi szansę na ich integrację społeczną.

BIBLIOGRAFIA

- J a n P a w e ł II: Encyklika Laborem exercens.
- L e ś E.: Nowe tendencje w polskiej polityce społecznej, „Polityka Społeczna” 1991, nr 1.
- M a k o w s k i G.: U progu zmian. Pięć lat ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Warszawa: ISP 2008.
- P a ń k ó w M.: Młodzi na rynku pracy. Raport z badania, Warszawa: ISP 2012.
- P i e ń k o w s k a D., W e j c m a n Y.: Wolontariat – nowe spojrzenie na pracę socjalną, Warszawa: Boris 1996.
- S z a r f e n b e r g R.: Raport końcowy Grupy II Zespołu Zadaniowego ds. Reintegracji Społecznej, Warszawa 2003 – <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/raportNSIS.pdf>
- Z a w a d z k i Z.: Organizacje pozarządowe formą aktywności społecznej, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2001, nr 3.

Akty prawne

- Decyzja nr 1719/2006/WE z dnia 15 listopada 2006 r., Dz. U. C 311 z dnia 19 grudnia 2009.
- Decyzja Rady z dnia 27 listopada 2009 r. w sprawie Europejskiego Roku Wolontariatu Propagującego Aktywność Obywatelską.
- Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Dz. U. z 2008 r., Nr 69, poz. 415 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, Dz. U. z 2004 r., Nr 210, poz. 2135 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Dz. U. z 2010 r., Nr 234, poz. 1536, nowelizacja od 1 stycznia 2013.

VOLUNTARY
SERVICE AS A FORM OF PROFESSIONAL ACTIVATION
OF PERSONS THREATENED WITH SOCIAL EXCLUSION

S u m m a r y

Voluntary involvement may be one of the most efficient instruments policy combating exclusion. By shaping proper civic attitudes, by a possibility of gaining professional experience and contacting various groups, people who are members of groups threatened with social exclusion have the possibility to test their chances at the labor market. The article presents the value of voluntary service as an efficient tool for counteracting social exclusion, especially with respect to young people who remain unemployed, and whose situation at the open labor market is unfavorable. Social and professional activation realized through voluntary service is presented in the context of integration activities of the European Union, as well as Polish documents referring to realization of the social cohesion policy.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: voluntary, social exclusion.

WOLONTARIAT
JAKO FORMA AKTYWIZACJI ZAWODOWEJ
OSÓB ZAGROŻONYCH WYKLUCZENIEM SPOŁECZNYM

S t r e s z c z e n i e

Zaangażowanie wolontarystyczne może być jednym z najskuteczniejszych instrumentów polityki przeciwykluczeniowej. Poprzez kształtowanie właściwych postaw obywatelskich, możliwość zdobycia doświadczenia zawodowego, kontakt z różnymi grupami – osoby znajdujące się w grupach ryzyka wykluczeniem społecznym mają możliwość sprawdzenia swoich możliwości na rynku pracy. Artykuł prezentuje wartość wolontariatu jako skutecznego narzędzia w przeciwdziałaniu ekskluzji społecznej, szczególnie w odniesieniu do osób młodych pozostających bez zatrudnienia, których sytuacja na otwartym rynku pracy jest niekorzystna. Aktywizacja społeczna i zawodowa realizowana poprzez działalność wolontarystyczną prezentowana jest w kontekście działań integracyjnych Wspólnoty Europejskiej, jak również krajowych dokumentów odnoszących się do realizacji polityki spójności społecznej.

Słowa kluczowe: wolontariat, wykluczenie społeczne.